

A képregényről globálisan, ma

Maksa Gyula *Képregények kultúraközi áramlatokban* című könyvéről

A képregények elemző, nem a rajongói kultúrában gyökerező, tudományos igényű vizsgálatára már hazánkban is egyre nagyobb az igény a médium lassú intézményesülése okán. A magyar egyetemeken is egyre több kurzust tartanak a képregényekről, aminek következtében képregényes szakdolgozatok születnek. Ami pedig a képregény piac alakulását illeti, hosszú stagnálás után 2017-ben ismét közel 250 képregény jelent meg magyarul (67 képregény magyar alkotók munkája, a többi fordítás), ezek közül több országos terjesztésben is kapható.¹ Mindezek fényében fontos feladat a képregénytudomány két vezető nyelvén, vagyis angolul és franciául írt tanulmányok és monográfiák kérdésvetéseit és eredményeit magyar nyelven is elérhetővé tenni. Ugyanilyen fontos, hogy megnézzük, ezek a szempontrendszerek miként alkalmazhatók a magyar képregény-fogyasztási szokásokra.

Már Maksa Gyula első könyvében, a *Változatok képregényre* (2010) című tanulmánykötetében fellelhetők azok a szempontok, amelyek a második kötet, a *Képregények kultúraközi áramlatokban* rendezőelveivé váltak: ilyen a földrajzi tagozódás és a képregényvárosok (Brüsszel, Genf) meghatározó szerepe, a valóságra reflektáló (angolul *non-fiction*) képregényműfajok pozicionalizálásának igénye, valamint a frankofón elméleti háttér.

A *Képregények kultúraközi áramlatokban* célja, hogy a képregény médiumának különböző kultúrák hálózatában megjelenő és alakuló változatairól a jelen pillanatában egy érintkezési pontokat is felvázoló tablót készítsen. A globálisan a képregényre ható, szinkronitásban megragadott kulturális folyamatokat Maksa a kultúrák átjárhatóságának és geopolitikai relevanciájának szempontjából elemzi. A példák és az érvek többször ismétlődnek, a tanulmányok spirálszerűen járnak körbe a vizsgált kérdéseket. Ugyanazok az elemek mindig kicsit más szempontból, más szempontokat kiemelve, más összefüggésrendszereket megmozgatva jelennek meg.

A kötet első része a „Transzkulturális áramlatokban” címet kapta, tanulmányai pedig arra fókuszálnak, hogy egy-egy földrajzi és kulturális egységben milyen helyzetekben jelenik meg a képregény kulturális diverzitása. A második rész címe „Képregények kommunikációs használata”, és olyan kontextusokat mutat be, ahol a képregény médiumát valamilyen tárgyi ismeret közvetítésére használták. Az utolsó rész, az „Új távlatok” globális hatalmi és kulturális hálózatokban lokalizálja a médiumot, valamint adja meg lehetséges szerepeit.

A kötet nyitótanulmánya kijelöli Maksa induló pozícióját, a francia képregénykultúra és képregénykritika elsődlegességét a képregények vizsgálata során, némi francia hatású kitekintéssel a keleti típusú képregényre. A frankofón fókusz következtében az elemzések az angol-amerikai *cultural studies* francia tudományosságba beszívárgott eredményeit veszik alapul, francia források alapján – ezt nevezi a szerző a képregénykutatás kulturális fordulatának (19. o.) –, miközben a kritikai kultúrakutatás meghatározó amerikai szerzőit nem említi.

Az összegyűjtött tanulmányok 2011 és 2016 között készültek. A szerkesztés során a szerző a lábjegyzeteket aktualizálta, de sajnos nem kerültek be a kötetbe azok a magyar vagy fordításban megjelenő képregények, amelyek az egyes tanulmányok eredeti megjelenése és az aktualizálás időpontja (2017 májusa) között megjelentek, és termékenyen gazdagítják az egyes írásokban felvetett elemzéseket. A nyitó, 2011-ben írt tanulmány a francia *bande dessinée* hagyománya felől közelít a magyar képregényhez, a francia hatású magyar albumok közül Lakatos István *Lencsilányát* (2010) és Futaki Attila és Nikolényi Gergely *Spirálját* (2008) említi meg. Maksa itt felvetett szempontrendszere meghatározó, hiszen a szerző által is kiemelt francia hatás mára a magyar képregénykiadás egyik legfontosabb irányzata, és a magyar alkotók egyik fontos inspirációja lett. Meg kell tehát említeni a 2017-ben Alfabéta-díjat nyert, de 2016-ban

1 A 2017-es statisztikai adatokért köszönet Bayer Antalnak.

kiadott *Kittenbergert* (szerzői: Somogyi György, Tebeli Szabolcs, Dobó István), vagy Futaki Attila és Tallai Gábor *Budapest Angyalát* (2017). A franciából fordított *Lucky Luke*-, *Asterix*-, *Blacksad*- és *Incal*-kötetek hatása tagadhatatlan. Az amerikai könyvformátumú képregény, a *graphic novel* hatásának ismertetése során Maksa 2011-ben csak a *Persepolis* és a *Maus* fordítását említi (17. o.). Ezeken túl egyre több amerikai képregény fordítása alakítja a magyar képregényes szubkultúrát, a *graphic novel* mint formátum sok magyar alkotó munkáját inspirálja: Csordás Dániel (*Nocturne*, 2008), Felvidéki Miklós (*Némajáték*, 2011), Hegedűs Márton (*Slussz Kulcs Klán*, 2012). A listára kívánkozik még a *Nyugat + Zombik* Csepella Olivéértől, amely a tanulmánykötet kéziratának véglegesítése után jelent meg, akárcsak az *Incal*.

A kötet kultúrák kölcsönhatását szem előtt tartó kiindulópontjából következik, hogy Maksa a nyitó tanulmányban és később sem választja el a magyar(ra fordított) mangát, valamint a nyugati típusú képregényt. Ez a gyümölcsöző nézőpont képes bemutatni a Magyarországon kapható képregény diverzitását, és kapcsolódási pontokat mutat a két képregényhagyomány köré csoportosuló fogyasztói gyakorlatokban. A legrészletesebben a második tanulmány foglalkozik a magyarországi mangával. A keleti képregény nemcsak itthon népszerű és alakít ki egyedi kultúrafogyasztási gyakorlatokat és életstílust (például a *conok*, azaz a rajongók találkozói, a *cosplay*, azaz valamely karakter ruházatának lemásolása, az anime-szinkronverseny, a szakmagazinok, a könyvkiadás, a rajzolás, a japán nyelv és kultúra ismerete). A fejezetből kiderül, hogy a magyar mangakultúra alakulása, elterjedése és intézményesülése párhuzamba állítható a francia mangáéval: mindkét országban nagy szerepe van a televíziónak, és a manga térnyerése több szakaszban zajlott. A folyamatot az 1980-as évekre jellemző dekulteralizáltság nyitja, ekkor a keleti típusú képregények és animációs filmek fogyasztói maguk sem tudták, hogy mangával és animével találkoznak. Ezt az ezredfordulós manga új szerepe, a japán kulturális és politikai intézmények által is támogatott kulturális nagykövetségi státusa váltotta fel, amely sajátos öltözködésbeli szokásokkal, tárgykultúrával és gasztronómiával is párosul. Maksa fontos megfigyelése, hogy a japán, a francia és a magyar manga – szemben a nyugati típusú képregénnyel – konkrét demográfiai csoportokat megcélzó műfaji diverzitása miatt a nőket is bevonja a képregénykultúrába, akár mint fogyasztókat, akár mint alkotókat (36–38. o.).

A magyar képregények vizsgálatánál maradván kimondottan érdekes, hogy Maksa a magyar képregény várható irányairól 2011-ben megfogalmazott jóslatai és elvárásai mennyire pontosan jelölték ki a 2018-ra megvalósuló magyar irányokat. Az egyik elvárás-megfogalmazás az ismeretterjesztő képregény súlyának növekedéséről szól: „Ahhoz, hogy teljes értékű médiának tekinthessük a magyar kultúrában a képregényt, [...] szükség lenne arra, hogy az ismeretterjesztő, illetve a reklám- és a politikai kommunikáció egyik meghatározó közegévé váljon” – írja Maksa eredetileg 2011-ben (20. o.).

A kötet középső részét teljes egészében olyan európai uniós intézményektől származó, holland, belga és délkelet-európai példának szenteli, ahol ezt az elvárást megvalósították. A szerző által mutatott érdekes útnak az évek során mintegy eleget téve Magyarországon több szervezet rendelt meg képregényt kommunikációs céllal. Ezeket Komornik Eszter gyűjtötte össze 2017-es előadásában, és rendezett belőlük kiállítást *Asztalfióktól a megbízásig* címmel a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszékén. Kommunikációs céllal használta a képregényt például a TASZ (2010–2012), a Nyugdíjasok Országos Szövetsége (2015), a Terror Háza (2017), a Gulag Emlékbizottság (2016), a Pannonhalmi Főapátság (2016), a Szubjektív Értékek Alapítvány (2016), a Baptista Szeretetszolgálat (2008), és reklámcéllal az Apenta (2015).

Maksa számos külföldi példát sorol fel azon gyakorlatok közül, amelyek során politikai ismeretterjesztésre és érzékenyítésre használták a képregényt – ezekről szívesen olvasnánk hosszabb leírásokat, elemzéseket, különösen a többször említett, de kevésbé definiált svájci képregényplakát funkciójáról, esztétikájáról, kontextusairól. Ugyancsak számos példát kapunk arra, hogy az Európai Unió intézményei vagy szervezeti kommunikációs szakemberek felismerték, hogy a képregény társadalmi erőforrás lehet (83. o.), valamint hogy a francia újságírói gyakorlatban egyre elterjedtebb a rajzolt újságírás, azaz a képregényriport és az adatújságírás mind online, mind nyomtatott közegben. Részletesebben Maksa a *comixconnection* ötnyelvű (horvát, szerb, szlovén, román és magyar) vándorkiállítást mutatja be (2013–2015).

A kötet záró szakasza a média tanulmányozásában egyre hangsúlyosabban megjelenő geopolitikai nézőpontból vizsgálja a képregényre ható transzkulturális folyamatokat, és a média geopolitikájának kulcsszavai (centrum/periféria, médiaváros, *hard power* és *soft power*) képregényes vonatkozásait keresi. A szerző megállapítja, hogy a médiavárosok mintájára beszélhetünk képregényvárosokról, amelyek „egyfelől a képregényes intézményrendszer kiépítettségét és nagyfokú térbeli koncentrációját, másfelől a helyi képregénykultúra sokszínűségét és közösségi identitásalkotó erejét mutat[ják]” (121. o.).

A *Képregények kultúraközi áramlatokban* széles spektrumú összegzését adja a képregény globális jelenlétének és a médiumra ható transzkulturális folyamatoknak, és a kultúrák és médiumok egymásra ható folyamatainak részeként tekint a magyar képregényre. (Maksa Gyula: *Képregények kultúraközi áramlatokban*, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2017, 156 oldal, 2400 forint.)

Szép Eszter az ELTE Modern angol és amerikai irodalom és kultúra doktori programjának doktorjelöltje. Disszertációjában amerikai önéletrajzi képregényekben és képregényriportokban vizsgálja a rajzolás mint valóságértelmezés testi folyamatait, valamint a testábrázolások által tematizált sebezhetőség-diskurzust. A *Studies in Comics* folyóirat szerkesztőségi tagja, a Magyar Képregény Szövetség egyik ügyvivője, a Kultúra- és Identitásnarratívák Kutatócsoport alapító tagja. Email: eszterszep@gmail.com